

Hónapló

Dalos György

Almati, avagy rosszkedvünk tele

Berlin, 2022. január 10.

A pokolba vezető út jó szándékkal van kikövezve – ennek az agyonhasznált közmondásnak tökéletesen megfelel Kazahsztán esete. Mihail Gorbacsov a peresztrojka hevében mindenekelőtt a korrump funkcionáriusokat s ezáltal a brezsnyevi gárdát akarta kifüstölni, amely főleg a közép-ázsiai szovjetkötársaságokban tartotta magát. Saraf Rasidov üzveg pártvezető például 24 évig volt hatalmon, Dzsabar Raszulov tádzsik első titkár 21 évig, a kazah Dinmuhammed Kunajev pedig 1960-tól irányította pártvezetőként a kétmillió négyzetkilométer területű, 18 milliós népességű Kazahsztánt. 1986. december közepén azonban az almati (akkor még alma-atai) központi bizottság egyértelműen moszkvai nyomásra félórás ülésén leváltotta és utódjaként Gennagyij Kolbin korábbi Uljanovszk megyei párttitkárt nevezte ki.

Erről a kinevezésről igencsak hamar kiderült, hogy végzetes hiba volt. Mihelyt a kazah nyilvánosság tudomást szerzett a személycseréről, középiskolások és egyetemi hallgatók jelentek meg a város (akkor még Brezsnyev nevét viselő) főterén, a KB székháza előtt. A tüntetők száma egyre gyarapodott, és néhány óra alatt megtöltötték az egész városközpontot. A tiltakozás annak szólt, hogy a köztársaság vezetését olyasvalakire bízták, aki sohasem élt ott, és nem ismerhette a helyi viszonyokat. Szerették volna, ha a lemondott vezető néhány megnyugtató szót intéz hozzájuk a székház erkélyéről. Kunajev erre hajlandó is lett volna, ám a KB nem élt a lehetőséggel, s ettől a tömeg egyre nyugtalanabb lett. A körüzárt pártvezetés pánikba esett, és az akkor kormányfői tisztet betöltő Nurszultan Nazarbajev jelenlétében telefonon katonai erősítést kért Moszkvától. A kérést haladéktalanul teljesítették, a hadsereg és a KGB egységei a Hóvihar 86 akció keretében három napra hadszíntérré változtatták Alma-Atát.

A küzdelem kimenetele tragikus volt: a hivatalos jelentések szerint három, valójában sokkal több halott, 1137 sebesült és 2200 letartóztatott. A tiltakozás vezetői elleni perben egy halálos ítélet mellett drákói börtönbüntetéseket szabtak ki. A propaganda a tüntetést „huligánok, alkoholisták és narkósok” műveként bélyegezte meg – az elítélteket főleg Andrej Szaharov követelésére 1989-ben rehabilitálták. A „December” – kazah nyelven „Zseltokszan” – a nemzeti mozgalom alapmítosza lett, és e mozgalom élére – ki más? – Nazarbajev állt. Most, hogy a média egy héten át sugározta világgá a Nazarbajev rendszere elleni tiltakozásnak és orosz segítséggel történt brutális leverésének megrendítő képeit, kortanúként engem leginkább a párhuzamosság foglalkoztat. Itt is egy hibás döntés – az üzemanyagarak

megduplázása – nyomán szabadult el a pokol. Almati most is hadszíntérre vált, csak az áldozatok és az őrizetbe vettek nagyságrendje többszöröse az akkorinak. Az akimat (polgármesteri hivatal) lángokban álló épülete azonos azzal a pártszékházzal, amely előtt a fiatalok 1986-ban a Kazah Szovjetköztársaságra rátukmált „urusz” (orosz) apparatcsik ellen tüntettek. S ahogy Kunajevet nem engedték kiállni az erkélyre, munkatársai Nazarbajevet is kivonták a forgalomból. Az „örökös elnök”, ha igaz, az általa fővárossá avatott és e pillanatban még keresztnevét viselő Nur-Szultanban bujkál. Pedig Kunajevet is felülmúlva harmincegy éven át vezette Kazahsztánt, s legalábbis külszínre az egyik legsikeresebb szovjet utódállamot hozta létre. Igaz, a gazdasági fellendülés szociális árnyoldalai éppen a kétmillió Alma-tiban eléggé szembeszökőek, mint erről egyhetes ottlétem után beszámoltam az olvasónak (*Kazah szemmel, Mozgó Világ*, 2011. december).

Lenyűgözőnek mégis azt találom, hogy egy politikus, esetünkben az egyébként érdemdús Gorbacsov, egyetlen hibás döntése milyen dinamikát hoz mozgásba. Márpedig nem csak egy, hanem sok államférfi hoz és nem csupán egyetlen, hanem számtalan hibás döntést, ráadásul nem okvetlenül jó szándékkal.

*

Kisebb-nagyobb munkák végeztével pihenésül régi újságokat lapozgattam. Ez az ige persze pontatlanul jelöli az olvasás módját, mivel nem papíralapú, hanem szkennelt sajtótermékek között bóklásztam a Hungaricana portál jóvoltából. Így kötöttem ki az *Egri Újságnál* – egy négyoldalas napilapnál. Főleg az érdekelt, hogyan keveredtek a történelmi idők a hétköznappal, mit tudhatott meg s mit nem a közönséges vidéki hírfogyasztó például az 1918/1919-es sorsfordító esztendőkből a napisajtóból. Hozzáképzelttem Schwartz József egri Nemzeti kávéházát, ott leemeltem a falról az újságtartót, és olvasgatni kezdtem. Július 2-án egy mellékrovatban a következő hírre bukkantam: „Spanyolországból egy új betegség rohanta meg a különböző országokat. A titokzatos új háborús betegség Budapestet sem kerülte el. Itt is feltűnt az úgy nevezett spanyol betegség, szerencsére szórványosan és enyhe lefolyással. Eddig mindössze tizenöt megbetegedés történt és mind a tizenötben hét nap alatt bekövetkezett a gyógyulás. Aggodalomra a legcsekélyebb ok sincs, mivel a betegség teljesen veszélytelennek mondható.” A lap hú egri olvasójaként nyugodtan hagyhattam el a kávéházat, s egy ideig nem is tértem be – gondolom, más dolgom akadt. Legközelebb 1918. július 21-én vettem kézbe az *Egri Újságot* s immár feltűnőbb helyen pillanthattam meg az újabb közlést: „Egerben száznál több beteg kapta el a spanyoljárványt, amely nem annyira veszedelmes, mint inkább kellemetlen kórság. Szeretnénk látni azt a nevezetességet, ami ne jutna bármiképpen vonatkozásba ezzel a híres várossal. A megbetegedések nagyobb részben az intelligens osztályban fordulnak elő, míg az erősebb szervezetű pórnépnél szórványosan. Beszéltünk orvosokkal, akik influenzának tartják. Tünetei: magas láz, fejfájás, itt-ott köhögés, rázóhideg. Azt hiszik, hogy az első forró kánikulai nappal végképp eltűnik. Az egriek vadnáthának hívják.” Július 26.: „A zürichi iskolákat bezárták a spanyol betegség miatt.” Október 1.:

„Most már azután megállapíthatják, hogy a spanyolnátha járványos betegség, ami bejelentendő. Elrendelték továbbá Budapesten az összes iskolák zárva tartását október 15-ig, sőt, szó került arra is, hogy az összes színházakat, mulatóhelyeket, mozikat bezárnák egy időre.”

Mindez a szemfényvesztés és kedélyeskedő híradagolás a háború végső szakaszában folyt. Oroszország már kiszállt a breszt-litovszki békével, Németország búcsúzkodott Vilmos császártól, a bolgár cár lemondott, a Monarchia szétesőben volt, és nem nagyon lehetett tagadni, hogy óriási baj van. A magyar parlamentben vita folyt a dualizmus perszónálunióvá való átalakításáról s arról, hogy Magyarországnak Ausztria nélkül kellene tárgyalóasztalhoz ülni az antanttal. Október 16-án Károlyi Mihály, az ellenzék vezére beszédében sürgette az általános választójog bevezetését és a nemzetiségekkel való finomabb bánásmódot. Másnap Tisza – aki előző délután épphogy megúszta Lékai János merényletét – az *Egri Újság* szerint „Magyarország integritásának sérthetetlenségéről és a nemzetiségi kérdéstről” szólt és felhívta az összes pártokat, hogy Magyarország érdekeinek megvédésére fogjanak össze”. Mindez így is történt, csak két mondat maradt ki a tudósításból, Károlyi 16-ról: „Elvesztettük a háborút”, és Tiszáé 17-ről: „Elismerem, amit gróf Károlyi Mihály tisztelt képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük.” Hogy lehetett kispórolni ezt a két egybehangzó történelmi kijelentést a másnapi újságból? Ráfoghatnánk a cenzúrára, de utána néztem: más napilapok csorbítatlanul adták vissza a két mondatot. A vereség felől se az „intelligens osztálynak”, se pedig a „pórnépnek” nem lehetett kétsége. Inkább arra gyanakszom, hogy a szerkesztő mintegy magánemberként, érzelmi okokból ódzkodott a teljes igazság azonnali közlésétől – nem akart bánatot jelenteni az egrieknek, ahogyan a spanyoljárványtól is kímélni próbálta a kedélyeket. Lesz, ami lesz, gondolta, csak pánik ne legyen. A színházban – spanyolnátha ide, „vadnátha” oda – két bájos operett, a *Tiszavirág* és az *Aranyeső* vonzotta a publikumot, az Apolló moziban este nyolckor humoros és drámai filmek váltották egymást, a Vásártéren a Colosseum cirkusz hatalmas sátra állt, a Kaszinó, a Korona, valamint a Széchenyi szálloda és étterem vacsoravendégeket várt, a Széchenyiben esténként Kiss Béla cigányprímás és zenekara játszott. Azután persze lett, ami lett, 1919-ben a lap háromszor is nevet változtatott: előbb *Egri Vörös Újság*ként, majd *Egri Munkásként* s végül *Egri Népiújság*ként jelent meg, szerkesztők jöttek, mentek, csak az évfolyam, a postacím és a telefonszám maradt. A volt főszerkesztő pedig sértődötten böngészte a Nemzeti kávéházban valamikori lapját, és arra gondolt: mennyivel jobb volt a világ akkor, amikor még ő adta le a napi híreket.

*

Tavaly augusztus óta van érvényben a 3-G-Regel, a három G-szabály, a rövidítés feloldva: Geimpft, genesen, getestet, azaz oltott, gyógyult vagy tesztelt kell legyen az ember ahhoz, hogy szabadon használja a tömegközlekedési eszközöket, járjon étterembe, boltba, színházba, moziba, korcsolyázni, és felülhessen a repülőgépre. Az U-Bahn-vonalakon külön figyelmeztetés jelzi, hogy aki nem tud felmutatni igazolást e három állapot közül legalább

kettőről, az 50 euró pönálét fizet. A maszkot nem is érdemes külön említeni, szinte hozzánőtt az arcunkhoz, az utcaképhez. Ma már elmondhatjuk, hogy a kínai városból 2019 végén elszabadult vírus sajátos érat teremtett, olyan történelmi eseménnyé vált, amely az emlékezetben automatikusan „előttre” és „utánra” bontja az időt.

Csekélyebb jelentőségű eseménynek tűnik számomra 2022. április 3., a parlamenti választások kijelölt napja. Tegyük fel merészen, hogy a hat párt plusz Márki-Zay Péter bevonul a karmelita kolostorba, de kérdés, hogy gazdája vagy foglya lesz-e a történelmi épületnek. A mostani marakodás elég baljósan utal arra, mi történhet, ha már nem az ellenfél legyőzéséről, hanem a pozíciók elosztásáról lesz szó. S miközben némi joggal reménykedünk abban, hogy a Covid előbb-utóbb kivonul az életünkből, mikor szűnik meg a több évtizede tartó „hideg polgárháború”, mikor lesz rosszkedvünk teléből, ha nem is tündöklő nyár, de legalább langymeleg tavasz?

Hargitai Miklós

Előre

84

Az első igazi téli napokat éljük, hóval, faggal, az utakon jéggel és hóátfúvással. Az utóbbit úgy kell elképzelni, mint a függőleges vízesést: a szántóföldeken felgyorsuló szél viszi maga előtt a havat, lerakja, majd újra felemeli; a hó pedig, mintha apró szemű, fehér homok lenne, átporlik az úttesten. Nem úgy folyik, mint a víz: nem visz magával semmit, csak saját magát építi tovább szemenként, míg be nem lepi az egész utat, és a hólepte út fölött is további hószemcsék porzanak, alig látni, hogy merre van előre.

Az „előreről” jut eszembe: e szavunkat most egy időre ugyanúgy elhasználta a politika, mint néhány évtizede Ceaușescu-féle Romániában. Ott az állampártnak volt egy *Előre* című, magyar nyelvű pártlapja; nekünk, itthoni magyaroknak a Kálvin téri aluljáró újságosánál lehetett megvenni 1 forint 50 fillérért, de nem is a kedvező ár-érték arány miatt vásároltuk a gimnáziumból hazafelé jövet, hanem mert a viszonylagos magyar szabadságból nézve akkori fejjel szórakoztatónak tűnt, hogy milyen sok Ceaușescu-nevet és -fényképet tudnak elhelyezni néhány négyzetdeciméteren. A 80-as években jártam gimibe, még az érettségi táján, '87-ben is kevesen sejtették, hogy hamarosan vége lesz a rendszernek. Azt tehát nem állíthatom, hogy föl sem merült bennem: harmincöt év múlva megkapjuk ugyanezt fideszes kampányújságok formájában – hiszen remény sem nagyon látszott rá, hogy lesz legalább egy átmeneti időszak, amikor az újságokat a politikusok helyett újságírók írják majd. Arról a kijelentésről ugyanakkor, hogy „Magyarország előre megy...”, nekem mindig az *Előre* jut eszembe, és az, hogy a román diktatúra egészen addig ment előre, amíg egy kaszárnyaudvar tűzfalánál meg

nem állt. Ennél több párhuzamot ne keressünk benne, a jelen magyar rezsim szerencsére semmiben nem emlékeztet a rendszerváltás előtti románra (én még láttam a Securitatét működés közben, még ha csak a távolból, vonatablakon keresztül is – az azért egy másik kategória); nem a politikai áthallásokról van szó, hanem arról, hogy miért kell óvatosan megválasztani a szlogeneket, és milyen emlékeket idézhet föl egy-egy rosszul eltalált kifejezés. Azt például, hogy mi az előre, és mi a hátra, olykor még a nálunk sokkal biztosabb politikai irányítúvel rendelkező nemzetek is nehezen szokták tudni megállapítani.

A napokban fölkerült az egyik tényellenőrző portálra egy igaz-hamis kvíz a koronavírusról. Hazai pálya – gondoltam: ha az újságíró-iskolát is beleszámítjuk, ami alatt néha már dolgoztam, közel harminc éve foglalkozom újságírással, a tudomány és azon belül az egészségügy kifejezetten a szakterületem, a tényellenőrzés, az ocsú elkülönítése a tiszta búzától pedig a munkaköröm, mióta szerkesztő lettem. Tízből tíz – előlegeztem meg magamnak a bizalmat. Aztán a tízből hetet tudtam jól megoldani első ránézésre, kettőt hosszabb utánaolvasás után, a maradék egyet pedig sehogy.

Amikor a *Népszavát* készítjük, és én vagyok az ügyeletes szerkesztő, naponta 80-100-120 különböző anyag fut át a kezem alatt. A rovatoktól elvileg kész oldalakat kapunk, de olyan soha nincs, hogy minden tökéletes. Az ügyeletes szerkesztő az utolsó védvonal, ő látja utoljára az oldalakat, mielőtt elmennek a nyomdába. És sokszor van úgy, hogy a lapzárta előtti negyed-órában még három-négy oldalt kell ellenőrizni, amikor nem feltétlenül van idő rákeresni egy-egy névre, adatra vagy erős állításra: a napilapkészítés olyan sportág, amelyben a táv nagy részén sétálunk, csak a célegyenesben kell rohanni. Ilyenkor az ember leginkább az érzéseire hagyatkozik – a *Népszava* és a többi tisztességes hazai sajtótermék elveszített sajtópereinek egészen minimális száma jelzi, hogy többnyire azért helyes döntések születnek. De ha valakit a saját szakmájában is el lehet bizonytalanítani okosan összerakott (ál)hírekkel, akkor mennyi esélye lehet vajon a nem szakmabeli olvasónak, hogy – mondjuk a Facebookon, ahol nem érvényesül ugyanaz a szerkesztői kontroll, ami a hagyományos sajtóban ma még jelen van – üzembiztosan ki tudja szűrni az egyre több fake newst az egyre zavarosabb híráramból?

Úgyszólván reménytelennek tűnik – általában is, egy olyan országban pedig különösen, ahol az újságként működő újságok mozgásteret egyre szűkebb, és már a miniszterelnök is leginkább közvetlenül szeret kommunikálni az alattvalókkal a közösségi csatornákon keresztül. A sajtó szerepét így se becsülném alá – jól néznénk ki, ha én se bíznék benne –, de azt gondolom, hogy (nem az egyes leleplezéseket és tényfeltárásokat, hanem az úgynevezett nagy képet tekintve) a médiának is leginkább azt szabad elhinni, amit a saját személyes tapasztalatok is alátámasztanak. Ez egyébként az egyes sajtótermékek hitelességének validálásában is sokat segít, hiszen az embernek nincs mindenről tapasztalata, amiről az újság ír, de amiről van, és az újság konzekvensen mást ír róla, ott valószínűleg nem a valóság a hibás.

Az elmúlt harminc évben összesen egyszer fordult elő, hogy egyéniben és

listán is szívből, fenntartás nélkül tudtam egy pártra és annak jelöltjére szavazni. Ez – úgy fest – túlzott elvárás, ilyesmire nem lehet berendezkedni. Kell tehát valamilyen másik módszer, ami segít a döntésben. Nálunk az országgyűlési választásnak kivétel nélkül mindig az a tétje, hogy menjen vagy maradjon a kormány; váltsuk le, vagy engedjük, hogy tovább végezhesse a munkáját. Hosszan lehetne sorolni a példákat, de számomra – úgy, hogy 1994 óta az összes választást végigtudósítottam egy politikai napilap színeiben – teljesen egyértelmű, hogy mindig a kormány alkalmassága vagy alkalmatlansága a kérdés. Azzal a kiegészítéssel természetesen, hogy az alkalmasság itt a szokásosnál tágabban, némi morális kiterjesztéssel értelmeződik: mindig van egy erkölcsi minimum, amit ha az aktuális kormányzat alulteljesít, akkor a szavazók megbüntetik. Hogy hol van ez a minimum, arról nemcsak azt mondhatjuk, hogy egyre lejjebb, hanem azt is, hogy mostanában a Fidesz-kommunikáció a kormánypárt jól felfogott érdekében aktívan dolgozik is a még lejjebb tornászásán. A kompetenciát elvárjuk, igazán súlyos, több ciklusra kiható következményei azonban meghökkentő módon inkább annak vannak, amikor a pártok benéznek, hogy morális értelemben hol húzódik a határ. (Beszélnek most is sokfélét, de a legtöbb gazdasági mutatót tekintve rég rosszabbul állunk – világválság nélkül is –, mint 2010-ben: a választók az ordító inkompetenciát is könnyebben feledik, mint ha erkölcsi okok miatt szégyenkezniük kell a saját politikusaik miatt.)

86

Egyszerűen mindig az a kérdés, hogy maradjanak vagy távozzanak, ami többnyire le is egyszerűsíti a dolgot, de nem mindig, és nem eléggé. Én, ahogyan már mondtam is korábban, mindig három szakterület szakpolitikai teljesítményét teszem mérlegre: oktatás, egészségügy, környezetvédelem. Azért ezt a hármat, mert ezek szólnak leginkább a jövőről: aki ebben rosszul teljesít (mondjuk rosszabbul, mint az elődei), annak szerintem mennie kell, nagyjából minden egyéb körülménytől függetlenül. Jövőt építeni nem lehet sem az oktatás, sem az egészségügy, sem a környezetvédelem kárára, azt a kormányt pedig, amelyik nem a jövőt építi, csak az időnket és a pénzünket pazarolja: ki kell seprűzni a hatalomból.

Az én 2022-es választásom az egyszerűbbnél is egyszerűbb lesz. Oktatás? Három iskolás gyerek apjaként mondom, hogy kizárólag csak romlott, egyetlen olyan oktatáspolitikai intézkedést sem tudnék megnevezni az elmúlt 12 (!) évből, amelynek szülőként örültem volna. Egészségügy? A szüleim 80 éven felüli krónikus betegek, ami önmagában is elég széles tapasztalati bázis a tendenciák látásához, de azt az estét sem kívánom senkinek, amikor a testvéremmel együtt arról győzködtem őket – szemben az M1 Híradóval, a Kossuth rádióval és személyesen a miniszterelnökkel, és mint utóbb nyilvánvalóvá vált, indokoltan –, hogy az ő korosztályukban semmilyen értékelhető klinikai eredménnyel nem rendelkező Sinopharm helyett bízzák az életüket inkább a Pfizerre. Környezetvédelem? Minisztérium nincs, zöldombudsman nincs, a zöldhatóság a kormányhivatalok egyik főosztályává lefokozva, a klímapolitika aktuális kormányzati felelősét minden héten újratorsolják, úgy, hogy a végén már ők maguk se tudják, ki kicsoda, a tavaink szabadrablásra átengedve a Mészáros, Tiborc és Orbán családoknak, az er-

deinkben oligarchák és NER-encek randalíroznak, a városi fákat úgy irtják, mint szerencsésebb országokban a parlagfüvet, a széléróműveket betiltják, a napelemekre büntetőadót vetnek ki, a gazdagokat adminisztratív árszabályozással energiapazarlásra ösztönzik, a szegények jobb híján lignittel, gumiabronccsal vagy legjobb esetben silány minőségű tűzifával kényszerülnek fűteni, mérgező szmogba borítva a falvakat és a városszéleket (600 ezer háztartásról, másfél millió emberről beszélünk)...

A kormánynak tehát mennie kell. Viccpártokra és egyéb alternatív képződményekre azért nem szavazok, amiért az elromlott csaphoz sem hívok olyan mesterembert, aki előre szól, hogy nem tudja és nem is akarja megjavítani. Úgyhogy kizárásos alapon más nem is marad, mint az egybegyűrt ellenzék. Illúzióim nincsenek, de ha a három megnevezett terület közül akár csak az egyikben többet nyújtanak Orbánéknál – és nem lesz nehéz többet nyújtani –, már megérte váltani. A többi számomra részletkérdés: vallási nevelésre, családtervezési tanácsokra, százmilliárdos sportrendezvények útján történő nemzetlélek-építésre eddig sem tartottam igényt a pártoktól, és ezután is elleszek nélküle. Nekem bőven elég, ha azzal a jobbára adminisztratív munkával foglalkoznak, amire – 2026-ban lejáró szerződéssel – felfogadom őket. Kevésbé emelkedett megközelítés, belátom, de észszerű. És biztos vagyok benne: sokat segítene ezen az országon, ha a politikában az érzelmek helyére visszaengednék a racionalitást.

Parászka Boróka

Ösvény a Bucsinon

A csend sűrűsége, súlya a hőmérséklet esésétől és a fény intenzitásától függ. Ez a fizikai tételnek álcázott mondat emberi viszonyaink és veszteségeink képlete.

Mínusz 20 fokos hidegben teltek január napjai. Heteken át tartó havazás. Nehezen járható utak – kényelmetlennek és veszélyesnek tűnő, mégis gyógyító izoláltság. A jeges levegőben visszafogott lélegzetek, lassuló mozdulatok. A havas erdőben visszhangzó csikorgó lépések. Váratlanul és elviselhetetlenül felszikkasztó, megannyi jégcsapon visszaverődő, kínzó napsütés.

Megállni. Hallgatni. Figyelni. Lenni.

Vagy nem lenni.

Setét Jenő halálhíre ebben a januári lassuló, némuló csendben ért utol. Nem is értem, hogy fent voltam a hegyekben, kockáztattam a havas utakon, csúcsokat másztam, mélyen belevágtam a bakancsom a hágó eljegesedett hótakarójába, kapaszkodtam – igyekeztem messzire kerülni mindentől, ami visszafordíthatatlan, ami veszteség. És mégis, mégis, nincs menekvés. Utolért. Tudtam, hogy mi elől bújok.

Január csupa-csupa halálhírrrel volt tele, negyvenes-ötvenes emberek halálhírével. Kiszámítható, menetrend szerinti tragédiákkal, amelyeknek érkezését annyi ómen jelezte előre, valahogy kikerülni, megúszni szerettem volna. Botor, önző halandó vágy.

A legkiszámíthatóbb a Setét Jenőé volt, tulajdonképpen ő maga mondta ezt meg előre, oly sokszor beszélt a korán haló cigány férfiakról. Voltak előkészített, ki nem mondott, problémakerülő válaszaim (túlzol Jenő, de miért pont veled, ne légy ennyire pesszimista) – szerencsére tudtam, hogy kussolnom kell. Nekem, a középosztálybeli, jó egészségi állapotban lévő (a Ceaușescu-korszak utolsó évtizedét leszámítva) egész életét megfelelő ellátásban töltő embernek nagyon kell hallgatni, szorongásaimat másra, barátaimra, veszélyben lévőkre nem terhelhetem. Ezzel maradtam, az elhallgatott, ki nem mondott szorongással, a hülye tanácsaimmal, amelyekkel nem lehet évtizedek mulasztásait, traumáit, hiányait, betegségeit gyógyítani. És ezzel a sűrű, szikrázó csenddel – ahova elmenekülhetek.

Hova mész, firtatták barátaim. Sízni, nem lesz térerő, ne hívjatok, mondtam röviden, lerázósan, de hát ez nem volt igaz. De jó neked, hogy megteheted, mert ti ott Erdélyben, elvettétek a hegyeinket – döcögött a lapos poén, ezt játsszuk, ezt a hülye játékot évek óta. Átvenni a széljobbos, revizionista retorikát, személyesre fordítani. Az ipiapacs szabályai szerint újrameccselni Trianont. Ebben a szereposztásban vannak a szegénymagyarországiak, akiknek mi bezzegerdélyiek elvettük a hegyeiket, az ásványvizüket. Így el lehet mondani, hogy teszünk a közéleti hülyeségekre, a hülyeség által kifeszített távolságokra, hogy van bennünk érdeklődés és tudás a másik iránt, vágyódás is valami elveszett vagy sosem volt iránt, és van közelség is, ha csak így telefonos beszélgetések, internetes üzenetések szintjén is.

Amit nem tudtam elmondani sem nekik, szegénymagyarországiaknak, sem nekünk, bezzegerdélyieknek, az a Setét Jenőhöz fűződő viszonyom volt. Ő ugyanis, a magyarországi cigány jogvédő (ahogy emlegetni szokták), valahogy sehogy sem fért bele ezekbe a képletekbe. Holott, ha az utóbbi évtizedekben tényleg tett valaki valamit az erdélyi–magyarországi magyar–magyar, illetve cigány–magyar megbékélésért – az ő volt.

Nem lehet túlbecsülni a gesztust, és a mögötte lévő hosszas munkát, ahogy Puczi Bélának, az 1990-es marosvásárhelyi összecsapások nagyon fontos szereplőjének emléket állítottak Budapesten. Puczi Béla volt egyike azoknak a cigányoknak, akik az etnikai összecsapások idején a marosvásárhelyi magyarok segítségére sietett. Hozzá is köthető az oly sokszor ismételt, de kellőképpen meg nem értett és különösképpen meg nem hálált mondat: „Ne féljeteK, magyarok, megjöttek a cigányok!”

Setét – akinek nem volt semmi köze Erdélyhez, aki nem élte át ezeket az összecsapásokat, és aki csak tanulmányaiból, elmesélésből ismerhette a magyarországitól merőben különböző, nagyon bonyolult magyar–cigány viszonyt, tudta, hogy milyen érték ez az emlék. Meg is becsülte, tett is róla, hogy más értékelje. Azt is tudta, mi mindent indíthat el ez az erdélyi töredék Magyarországon. Megfordulnak a viszonyok, a magyarvédő cigányok szolidaritása szolidaritást vált ki. Erős és méltóságteljes cigány közösség

képét rajzolja ki. A magyarokat látni az etnikai erőszaknak kitett, segítségre szoruló közösség szerepében sajátos perspektíva Magyarországon. A cigányok, mint segíteni tudó, potens, együtt érző csoport – ez is önreflexióra ösztönöz. Ezeket mind-mind látta Jenő. Azt is, hogy mennyire fontos a cigány emlékek, személyiségek megjelenítése a budapesti köztereken. Hogy ez pont egy hajléktalanul elhunyt, egykori erdélyi magyar cigány férfi emléktáblájával indult – ez egészen megrendítő, felemelő, katartikus gesztus.

Ha csak ennyi kötné Erdélyhez, már az mély-mély hálára kötelezne. De tulajdonképpen a „cigány jogvédő” munkája a kisebbségi-etnikai-szociális jogvédelem egészére hatással volt. Követte, hogy hányféle területen van szükség jogvédelmi munkára – sokkal tágabb értelemben, mint azt, ahogy a mára előregedett, anakronisztikussá vált erdélyi magyar kisebbségi jogvédelem képzele. Elméleti szinten is felkészült volt, ismerte a változó jogszabályokat, a demográfiai adatokat, az adminisztratív szabályokat, a közösségi beidegződéseket, képzeteket. Ismerte a közéleti retorika megannyi hangját. Tudta, hogy mikor milyen információra kell és lehet hivatkozni, és hogyan. Tudta, hogy kihez hogyan kell szólni. A magyar nagyon sok regiszterét beszélte. Állandó készenlétben volt. Azonnal reagált. Kisebbségi, cigány ügyekben nem taktikázott, nem alkudozott. Mindent ezekhez mért, ezekhez igazított, ezekre vezetett vissza. És nem azért, mert Setét Jenő cigány volt, és cigány jogvédőként dolgozott. Hanem azért, mert ez lehetne a jogtisztelő, méltányos társadalom alapja. Ha jogtisztelő és méltányos társadalomban élnénk. Ha bármiféle megtisztulás lesz, lehet, akkor csak ezeknek a jogelveknek, intézményeknek, viszonyoknak a rendezése révén lehetséges. Ezt Jenő tudta. Az új rendszerváltás kulcsfigurája volt. Lehetett volna. Egyrészt azért, mert igazán mélységében ismerte a magyar társadalmat. Az összes kompromisszumával, félelmével, agressziójával, csalással – lopással – hazugsággal-szerepzavarral együtt. Nem voltak illúziói. Félelmei voltak, de ezeket – mi mást tehetett volna – megtanulta kezelni. Ez, számunkra, kisebbségben élők számára, a nagy, alig abszolválható feladat. Együtt élni a bekalkulálható, kikerülhetetlennek tűnő kudarcral, a bukás lehetőségével, az állandó kitettséggel, a fel nem számolható aránytalansággal – és mégis továbblépni, tovább csinálni. Dacolni a saját szorongásainkkal, viselni a csalódásokat és leküzdeni a tehetetlenséget személyes szinten, a szűk környezetben, és szembefordulni a teljes, széles társadalmi tehetetlenséggel. Ez a nagy kihívás. Ez a bravúr. És ez ment Jenőnek. Számtalanszor előfordult az elmúlt években, hogy őt figyeltem, vagy ő figyelmeztetett valamire, ami látszólag magyarországi cigányügy volt, de Erdélyben „magyar ügyként” vagy az erdélyi magyar cigányok esetében is figyelmet érdemelt, fontosnak bizonyult.

Legutóbb az etnikai adatok rögzítése kapcsán szólalt meg. Köthető-e a rögzített adat az adatszolgáltatóhoz, utánkövethető-e, vissza lehet-e élni az adatrögzítéssel, adattárolással, felhasználásával. Száraz, jobbra technikai, jogi kérdések ezek. De Jenő látta mögöttük a személyes helyzeteket, kényszereket, drámákat. Látta és láttatta, pontosan, érzékenyen. Amíg ő ezen dolgozott, erről beszélt, addig Erdélyben kitört a „magyarok-e a

székelyek” borzalmasan álságos, felszínes, kontraproduktív vita. Kinek valljuk magunkat a következő népszámláláskor? Ha magyarnak, akkor lemondunk a „székely identitás” évtizedek óta sulykolt fontosságáról. Ha székelynek, akkor ötszázezer emberrel csökken az amúgy is drasztikusan csökkenő erdélyi magyar közösség lélekszáma. Sakk-matt. Egyenes ági következménye ez a dilemma annak a nacionalizmusnak és etnicizmusnak, amelyben sügyig gázol a magyar kormány és az RMDSZ is, s amelyet eufemisztikusan „nemzetépítésnek” neveznek. Eddig érdekében állt mindenkinek szítani a nacionalizmust a székelységekre hivatkozva, most visszaütött. Tökéletesen alkalmas ez a vita arra, hogy a népszámlálás tétjét és hitelét elfedje, gyanakvást és konfliktust szítson az erdélyi magyar közösségben. Egyetlenegy erdélyi magyar politikus sem akadt, aki önreflektíven, kritikusan a felelősséget vállalva meg tudott volna szólalni ebben a kérdésben. Enyhíteni tudta volna az indulatokat és a politikai eszközökkel okozott károkat. Viszont mindenki, még az utolsó utáni pillanatban is pozicionálni igyekezett magát. Még lefölnöni egyszer a nacionalista habverést.

Tulajdonképpen egyetlenegy Setét Jenő sem akadt az erdélyi magyar politikai életben, aki a megfelelő problémákra a megfelelő időben felhívta volna a figyelmet. És aki ismerte volna a megoldást. Sem a politikai életben, sem a civilek között. Erdélyi magyar civil mozgalmak már rég nincsenek Erdélyben. El lehetett lesni valamit abból, amit ő csinált Magyarországon. Át lehetett csempészni ezt-azt belőle Erdélybe. Nem mindent és nem pont úgy. Mert ahhoz az ő habitusa, az ő tenni akarása, az ő tapasztalatai és veszteségei kellettek. Ehhez pedig mi itt Erdélyben, az aktivizmus, a cselekvés iránt még fogékony emberek túlságosan kényelmes helyzetben vagyunk. Nincs még éppen annyi veszteség, nincs még annyi elszántság, hogy előlépjen egy hozzá hasonló ember. Vagy egyszerűen nincs olyan kegyelem, szerencse (nevezzük bárhogy) hogy egy ilyen tehetségű szereplő lépjen színpadra. Felesleges kérdések. Setét Jenő, meghalt, korán, mint a cigány férfiak Magyarországon, ötvenévesen ment el. Maradt utána az úr, és ez úr, hiány nemcsak a magyarországi cigány kisebbségi jogvédelem számára, hanem az erdélyi magyar számára is.

Sűrűsödik a csönd, élesedik fény, minden résbe, repedésbe beékelődik a fagy. Csikorog a hó a bakancs alatt, megyünk előre – mondaná Jenő. Mi mást is tehetnénk. Megyünk előre. Ha nagyon figyel az ember, hallja a hangját itt valahol a Bucsin környékén is. És megy előre, Jenővel, Jenőért.

Balkanizáljuk Európát!

A Covid-járvány nagy hátránya, hogy a szokottnál többet nézem a tévét, annak ellenére, hogy a barátaim figyelmeztettek, lelki nyugalmam érdekében inkább nézzek B kategóriás filmeket. Legtöbbször az ATV-vel kezdtem, és meg is bántam, hogy nem fogadtam meg a tanácsot. Heteken át Márki-Zay Pétert szapulják. A műsorvezetők arca láthatóan felragyog, amint valami belső ellenzéki viszályra bukkannak. Végre el lehet verni a port rajtuk. Lám, civakodnak, veszekszenek, tehát igaza van a Fidesznek. A hölgyek kacarásznak, mint a *Bochkor* című műsor vendégei. Akkor nincs semmi baj Magyarországon, ha a politikai műsorok hölgyei ennyit kacarásznak, vonom le a következtetést az ATV-t nézve.

Már-már sajnálni kezdem a kacajhullámban fuldokló ellenzéki politikusokat, de végül is igazat kell adnom Kovács Zoltánnak, aki az *ÉS*-ben azt találta kérdezni, tényleg van-e fontosabb kérdés Márki-Zay néhány szerencsétlen mondatánál. Cikkének zárómondata pedig egyenesen látnoki. „Mondhatnánk, megszokott vezetővel mégiscsak komfortosabb veszteni, azt legalább tudjuk, milyen.” Úgy látom, Magyarországon sokan vidáman lubickolnak a vesztesek komfortos fürdőmedencéjében.

Jó, akkor minden rendben, gondolom, és új adót keresek. Rátalállok a CNN-nel kooperáló belgrádi N1 stúdióra. Ott bezzeg nem kacarásznak a hölgyek, nem is elégednek meg az ellenzéki politikusok gyóntatásával. Van álláspontjuk, amit nem rejtegetnek. A riporterek kivonulnak a helyszínre, ők tárják fel a bajokat és ostromolják a felelősöket.

Egyik hírük azonban mégis felbosszantott. A *New York Times* idézik, miszerint Szerbia lemásolja a magyarországi autokrata rendszer módszereit, ami sérti a balkáni önérzetemet, hiszen holtbiztos vagyok benne, hogy Szerbia évtizedekkel megelőzte Magyarországot. Slobodan Milošević már akkor beindította a Soros elleni kampányát, amikor Orbán Viktor még parolázott vele. Nem ismert pardont: betiltotta az alapítványt. A civil szervezetekkel a múlt század kilencvenes éveiben leszámolt: sajtója nemzet- és hazaárulóknak bélyegezte őket. A szófogatlan újságírók háza előtt pisztolylövések dördültek el, egyiküket el is találta a halálos kimenetelű golyó. Cseles vállalkozás volt, még ma sem tudni, ki volt a felbujtó. A bíróság és az ügyészség tehetetlen, egyelőre csak azt sikerült felderíteni, hogy a belügyi szervek néhány dolgozója volt a végrehajtó. Felbujtó nem találtatik.

Ezek után ki merészeli állítani, hogy Szerbia kopírozza Magyarországot? Eredeti ötletekben az áprilisban várható elnök- és parlamenti választás előtt sincs hiány. A magyarországi választási kampány előestéjén arról folyik a vita, hogy eladják-e a budapesti városházát, amelyet nem adtak el, a szerbiai kampányban azonban sokkal nagyobb a tét. A magyarországi kampány egyszerű hrabali történetre emlékeztet, a szerbiai viszont véres hollywoodi bűnügyi filmre.

Szerbiát az tartja lázban, hogy az ellenzéki újságírók és civil szervezetek az elnök életére törnek. A történet nem új keletű, csak most csattan. A belgrádi sajtó már 2015 nyarán arról számolt be, hogy Aleksandar Vučić ellen a srebrenicai emléknapon merényletet kíséreltek meg, azonban sikerült megakadályozni. 2016 októberében arról szóltak a hírek, hogy a merénylők Vučić szüleinek háza közelében fegyvereket rejtegettek. Az elnök életére törtek, visszhangozta a kormánypárti sajtó. A nyomozó szervezeteknek azonban nem sikerült felfedni a tetteiket. Volt merénylő – nincs merénylő. 2021-ben Aleksandar Vulin belügyminiszter bejelentette, hogy lehallgatják az elnök telefonbeszélgetéseit. Az egyszerű polgár megrémült, hová jutottunk, ha már az elnököt is lehallgatják. A kormánypárti sajtó arról számolt be, hogy az afférba bele vannak keverve a belügyi szervek és a Szerb Haladó Párt magas rangú funkcionáriusai. Ezzel a váddal azonban senki sem került bíróság elé. Volt lehallgatás – nincs lehallgatás.

Ezután új merényletkísérletekről érkeztek a drámai hírek. 2021. január 27-én Vučić elnök ünnepélyesen leleplezte a szerb államalapító Stefan Nemanja szobrát. A nemzetállam-építés szimbolikus gesztusa, lelkendezett az ellenzéki sajtó, végre Vučić elnöknek eszébe jutott, hogy Szerbia nemzetállam. A rendőrség rendkívüli biztonsági intézkedéseket rendelt el, különleges egységének vagy 850 tagja biztosította a védelmét, mert kiderült, hogy újabb merénylet készült, amelyet a Velja Belivuk nevű maffiózó és bandája tervezett. Belivukot időközben számos véres gyilkosság miatt letartóztatták (a sajtó szerint az áldozatok testét bedarálták, és az emberhúsból csevapcsicsát készítettek), később bíróság elé állították. A kiszüremelő adatok szerint a merényletkísérltet nem szerepel a vádpontok között. Volt merénylet – nincs merénylet.

Az egyik történet le sem zárult, kezdődött a másik. A választások előtt két országos lefedettségű kormánypárti, valamint jelentős számú vidéki tévé-stúdió rövidfilmet sugárzott, amely arról szólt, hogy három-négy konkrétan megnevezett civil szervezet, néhány független újságíró és ellenzéki politikus, valamint művészek, köztük a 76 éves Goran Marković, a világhírű filmrendező Vučić elnök életére törnek. Markovićtyal még a Covid-idők előtt találkoztam, már akkor is sántikált egy kicsit. Ej, Goran, gondoltam a hátborzongató híreket olvasva, sántikálva még a rendőrök elől sem tudsz elfutni. Az ügyészség azonban nem indított nyomozati eljárást a civil szervezetek és a bűnösnek nevezett személyek ellen.

Voltak merénylők – nincsenek merénylők.

Közben a hangulat egyre inkább felforrósodott. Az „ökológiai felkelők” országszerte lezárják az utakat. Hóban, fagyban, szélviharban kitartanak. Nem a házi kedvencüket sétáltatva indulnak tüntetni. Tiszta levegőt és ivóvizet követelnek, védik a termőföldeket. Éppen a legrosszabbkor: a soron levő államelnöki és parlamenti választás előtt. Közben fővárosi választás is várható. Ki tudja, hátha újabb referendum következik. Nem lesz könnyű a polgároknak, főleg a kettős állampolgárságú vajdasági magyaroknak, akiknek ezen a tavaszon hétszer kell az urnák elé állni, vagy a levélszavazattal bíbelődni.

A nyitány rosszul kezdődött. A Velencei Bizottság javaslatára Szerbiának az EU-hoz való csatlakozás érdekében változtatnia kell a bírák kinevezésén. Az

államnak kevesebb, a szakmának több beleszólása lesz. Az új törvény meghozatalához azonban alkotmánymódosítás szükséges, amit csak a népszavazás hagyhat jóvá.

A napokban megtartott referendum eredményét mind az ellenzék, mind a kormánykoalíció (*Szerb Haladó Párt, Szerbia Szocialista Pártja és a Vajdasági Magyar Szövetség*) diadalittasan fogadta. Történt ugyanis, hogy a választópolgárok csupán 30 százaléka vett rajta részt, ebből 60 százalék igennel, 40 százalék nemmel szavazott. A kormány elégedett, a VMSZ is elégedett, de e diadalitalba keserű pirula került. A magyarlakta területeken a kimenetel alacsonyabb volt az országos átlagnál, a szabadkai polgároknak például mintegy 25 százaléka vette a fáradságot, hogy az urnák elé járuljon. Mi lesz, ha hasonló lesz a részvétel a magyarországi parlamenti választáson meg a népszavazáson? Akkor jöhet a fejmosás Budapesten.

Az ellenzék eközben kárörvendve a rendkívül alacsony részvételi arányra hivatkozott. Szerinte ez megkérdőjelezi a népszavazás legitimitását. Arra is emlékeztetett, hogy Belgrádban, Újvidéken, Nišben, tehát a nagyobb városokban többségben voltak a nemmel szavazók. Még a dél-szerbiai városokban, Vranjében, ahol a legutóbbi választáson tömegesen szavaztak a VMSZ-re, a polgárok 86 százaléka nemmel szavazott. Mi történt? A dél-szerbiai polgárok kiábrándultak a VMSZ-ből? Az ellenzékiek az áprilisban sorra kerülő államelnök-választás előtt főleg arra emlékeztetnek, hogy Milošević bukása is a nagyvárosokban kezdődött.

A kormánypártnak azonban nem csak a keserű pirulákat kellett lenyelnie, ünnepelni is volt alkalma. Január 13-án Újvidéken a szerb szilveszter napján megrendezték az *Európa Kulturális Fővárosa* újvidéki megnyitó előadását. Lelki szemeim előtt megjelentek a két évvel ezelőtti csodálatos fiumei megnyitó jelenetei. Fiumében a *Bella ciao* éneklésével kezdték a megnyitót. Ezzel jelezte a város az identitását, üzent Európának és – nekünk.

Az újvidéki szervezők azonban nem engedtek a kozmopolita és a baloldali csábításnak. A multikulturális városnak nevezett, valaha háromnevű és háromnyelvű városban a látványos megnyitó ennél fogva egynyelvű volt. Újvidék testvérvárosának, Banja Lukának jó szándékú polgármestere lelkesen jellemezte az uralkodó hangulatot. Nagyon örül, nyilatkozta a köztelevízióknak, hogy ezen a jeles napon a szerb városban a szerb újév előestéjén tartózkodik a testvérvárosban.

Azt tudom, hogy mit mondott Banja Luka polgármestere, de nem tudom, mit mondott volna Aleksandar Tišma, Danilo Kiš vagy netán Sinkó Ervin, akik oly mély nyomokat hagytak a város szellemiségén. Mit gondolt volna a legjelentősebb szerb értelmiségiek egyike, Radomir Konstantinović, aki a halála előtt meggyőző kritikával illette az ünnepélyes megnyitó legfontosabb motívumát, a két háború között Belgrádban megjelent *Zenit* folyóirat barbár géniuszról szóló apológiáját. A *Zenit* munkatársai ugyanis úgy vélték, hogy Európa beteg és fáradt, ezért balkanizálni kell. Szétverjük Európát, elutasítjuk Szerbia európaizációját, hirdették a *Zenit* költői; rájuk emlékezve nyitották meg az *Európa Kulturális Fővárosa* idei programját. A *Zenit* eszményéről azonban részben mégis megfeledkeztek. Ez a folyóirat az általa közölt költők verseit nemcsak szerb fordításban, hanem anyanyelvükön is közölte. Köztük magyarul is.

Ez az előadás viszont egynyelvű volt. Az ünnepi megnyitó után sztoikus filozófusok műveit lapoztam fel. Epiktétosz a szabadságról szóló traktátusában Diogenészt idézi, aki azt írta a perzsa királynak, hogy Athén városát éppúgy nem bírja hatalma alá vetni, mint a halakat. „Hogyhogy nem kerülnek a kezembe?” – hangzott a kérdés. „Ha kezedbe kerülnek – válaszolta Diogenész –, nyomban faképnél hagynak, és kisiklanak, mint a halak, mert akit elfogsz közülük, meg is hal. És ha ezek rabságba vetve meghalnak, ugyan mi hasznod származik a hadjáratodból?” Szeretném, ha Újvidék is olyan lenne, mint Athén. Mint egy hal, amely kisiklik a hatalom és a barbár géniuszok kezéből.

NAPVILÁG KIADÓ

A Napvilág Kiadó kötetében a NEMZET a társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális hegemóniáért folytatott harc tárgya és közege, és nem cselekvő alany; a HEGEMÓNIA fogalma pedig eszköz, amely a nemzetet az éteri magasságokból a földre hozza, és valóságos kapcsolatot teremt az illuzórikus és a valóságos közösség között. A modern nemzetet a hegemóniaharcok segítették létrejönni, és a megvalósult hegemónia tartja össze. A kötet tárgya, hogy miként formálódott a nemzet mint virtuális közösség, és milyen társadalom volt az, amely 1945, illetve 1956 után nemzeti alakot öltött?

94

A kötet kedvezményrel kapható a Napvilág Kiadó webáruházában:
www.napvilagkiado.eu

 NAPVILÁG
KIADÓ
BUDAPEST

